

Faglige nettverk og agenter i distriktene

Diplomsamlingen ved museet i Arendal 1832–1870

Kristoffer Vadum

Samlingene på KUBEN kan fortelle mange historier. Men samlingene har også sin egen historie. Da museet i Arendal ble etablert i 1832, var det ikke bare gjenstander som strømmet inn. Fra starten foregikk det nemlig en omfattende innsamling av eldre dokumenter. Den såkalte diplomsamlingen kan fortelle mye om virksomheten ved museet i de første tiårene.

I arkivmagasinene på KUBEN finnes det millioner av dokumenter. De er alle unike kilder til vår historie. Likevel er det noen av dem som skiller seg ut på en spesiell måte. For det første er de veldig gamle. For det andre er de materielt sett annerledes enn alle andre dokumenter som finnes på KUBEN. De fleste av dem er fremstilt på skinn, noen på slitt, gammelt klutepapir. Jeg snakker her om KUBENs samling av pergament- og papirbrev fra middelalder og tidlig nytid, eller det som på fagspråket gjerne kalles diplomer.

Alder og materialitet kunne i seg selv blinke ut diplomsamlingen som tema for en artikkel. Men i denne sammenheng vil jeg gjerne løfte frem en tredje faktor. Som samling hører dette til det tidligste materialet som kom i hus ved museet i Arendal, på den tid kjent som «Arendal Skoles offentlige Bibliothek og Museum». Selv om museet også var et bibliotek, var diplom-materialet tydelig knyttet til museumsdelen av virksomheten, og i det følgende vil jeg derfor ha fokus på dette. Samlingen vokste raskt, og frem mot utgangen av 1800-tallet utgjorde diplomene en sentral del av det kildematerialet som fantes ved museet. Av kataloger og korrespondanse fra denne fasen, er det tydelig at innsamling av eldre diplomer var et satsningsområde. Samlingen er derfor ikke bare interessant som unikt arkivmateriale. Utviklingen av samlingen er også et lite stykke museumshistorie.

Dette siste poenget fortjener å løftes sterkere frem, ettersom museet som ble etablert i Arendal i 1832 har en historie som bør vies mer inngående undersøkelser. På dette tidspunktet fantes det fire museer i

KUBENs diplomsamling, PA-2566. Samlingen består av dokumenter på skinn (pergament) og papir fra middelalder og tidlig nytid. Dokumentene er ikke bare gamle, men hører også til blant det første materialet som var gjenstand for mer eller mindre målrettet innsamling etter 1832. Bildet viser en del av pergamentsamlingen.

KUBENs eldste diplom: Provsbrev utstedt på gården Marum i Sandar sogn i Vestfold 13. januar 1341. Eindride Tordsson, kannik i Oslo, har stevnet Orm på Førstad for ulovlig hogst i skog som tilhører Marum. Diplomet er del av grunnstammen i museets samlinger, gitt i gave av skipsreder Christian Stephansen i 1833 sammen med tre andre diplomer fra Vestfold. Stephansen hadde selv bakgrunn fra Tjølling i Vestfold. PA-2566/AA 36. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.

Norge. Trondheim hadde fått ansatsen til sitt museum i 1760, Christiania i 1810. Med etableringen av Bergen Museum i 1825 fulgte et par andre museumsdannelser, først i Kristiansand i 1828, deretter i Arendal i 1832, men etter dette tok det flere tiår før andre museer ble etablert i Norge. Ettersom museet i Kristiansand ganske raskt fikk vansker og i 1846 måtte overføre deler av samlingen til Arendal, kan en si at museet i Arendal er det fjerde eldste kulturhistoriske museet som fortsatt er i drift i Norge.¹ På denne bakgrunnen er spørsmål knyttet til museets tidlige virksomhet ikke utelukkende noe som har relevans for Agder, men også utenfor vår landsdel.

Fremveksten av museets samling av pergament- og papirdiplomer kan fortelle noe om det museumsfaglige arbeidet som fant sted i den første fasen av institusjonens historie, kanskje også om de motivene som lå til grunn for arbeidet. I denne framstillingen vil jeg forsøke å tegne et bilde, ikke bare av diplomsamlingen og dens utvikling, men også av menneskene som var engasjert i innsamlingen og bearbeidningen av materialet, med særlig vekt på sosiale relasjoner og nettverk som kan hjelpe oss til å forstå dette arbeidet bedre. Av direksjonens fem medlemmer i den første fasen, skal vi i denne sammenheng særlig stifte bekjentskap med Morten Smith Dedekam (1793–1861) og Andreas Faye (1802–1869). Som eksepsjonelt allsidig skikkelse i

norsk samfunnsliv på denne tiden – teolog, lærer, historiker og pioner innen norsk folkeminnegransking – var Faye den fremste initiativtakeren til grunnleggelsen av museet, og hans kompetanse og nettverk har utvilsomt hatt stor betydning for institusjonens virksomhet i de første årene.² Dedekam – sentral skikkelse i det sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske livet i Arendal fra 1820-tallet av – spilte på sin side en vesentlig rolle som formann for museets direksjon helt frem til han døde i 1861.³ I vår sammenheng er Dedekam også interessant som den som fikk hovedansvaret for museets arbeid med diplomene. Men også på dette området kom Faye til å få stor betydning. Etter at han ble sogneprest i Holt i 1833, trakk han seg ut av direksjonen, men opprettholdt likevel mye kontakt med museet. Mange av de gjenstandene og dokumentene som kom inn i denne fasen kan spores tilbake til Faye, og som vi skal se ble han et bindeledd mellom museet og deres nettverk av agenter i distriktene. Samtidig må han ha vært døråpner til relevante faglige nettverk. Både Dedekam og Faye ble omtrent samtidig med museets grunnleggelse innbudt som medlemmer av «Samfundet for det norske Folks Sprog og Historie», som ble et forum for utgivelse av diplomer i tiden før de nasjonale kildeaseriene ble etablert. Allerede fra starten var museet dermed godt posisjonert i forhold til det miljøet som drev frem mye av det videre kildeinnsamlings- og utgivelsesarbeidet på 1800-tallet. Dette er også grunnen til at diplomsamlingen, som en av mange samlinger fra museets første fase, er interessant å undersøke. Diplomsamlingen ble nemlig raskt del av et større prosjekt for å fylle hullene i norsk historie, ikke bare ved at originalkildene ble tatt vare på for ettertiden, men også ved at innholdet ble gjort tilgjengelig i nasjonale kildeutgivelser.

Museets nettverksforbindelser blir dermed et viktig tema for denne artikkelen. Diplomsamlingen vil brukes som utgangspunkt til å undersøke disse forbindelsene i to retninger. For det første vil jeg undersøke faglig kontekst for museets arbeid med diplomene, konkretisert ved direkte forbindelser til miljøer i Christiania og andre steder. For det andre vil jeg undersøke hvordan diplomsamlingen vokste frem som del av en aktiv innsamlingspraksis, der museet kunne spille på et nettverk av agenter i Arendals oppland. Selv om museet i Arendal har en viktig posisjon i norsk museumshistorie, gjenspeiles dette i liten grad i faglitteraturen. En stor del av den litteraturen som spesifikt tar for seg museets historie, er skrevet i tilknytning til ulike jubileer, noe som forklarer at fremstillingen for det meste er orientert mot overordnede utviklingstrekk.⁴ Fra kulturhistorisk hold er museet kun berørt i enkelte undersøkelser, først og fremst knyttet til overordnet museumshistorie og samlingssystematikk.⁵ Ingen har tidligere sett på de ulike nettverkene som lå til grunn for oppbyggingen av samlingene i Arendal, og i langt

mindre grad museets satsing på eldre kilder. I ettertid forsvinner denne typen museumsarbeid lett av syne. Og som museologen Brita Brenna uttrykker det, «søker og undersøker man bare samlingens synlige side, mister man også blikket for en type arbeid som samlingens orden nettopp forsøkte å usynliggjøre».⁶

Den foreliggende artikkelen er et forsøk på å synliggjøre dette arbeidet på en ny måte. Her er det rike kildematerialet som finnes på KUBEN til god hjelp, der museets eget arkiv åpner for nærstudier av virksomheten allerede fra tiden rett etter grunnleggelsen. I det følgende vil dette interne materialet suppleres med to eksterne kilder: en rapport fra senere riksarkivar Christian Langes studieopphold ved museet i 1843, som konkretiserer tilknytningen til de faglige nettverkene rundt de store kildeutgivelsene, samt en beretning fra Fayes reise til Råbyggelaget og Setesdal i 1836, som knytter sammen ellers separate opplysninger om museets verving av agenter i distriktene. Undersøkelsen avgrenses til tiden fra 1832 til ca. 1870, som var det tidsrommet da diplomene i første omgang framsto som et satsingsområde for museet. Etter dette ble andre deler av samlingene høyere prioritert. Det store arbeidet som ble gjort med diplomene hundre år senere, vil ikke bli behandlet i denne artikkelen.⁷

Morten Smith Dedekam (1793–1861), Arendals første ordfører og frontfigur for museet i Arendal fra starten i 1832 og frem til han døde i 1861. Det var Dedekam som sto for arbeidet med å bygge opp museets diplomsamling. Portrett malt av Eivind Engebretsen i 1958 etter et portrett av Carl Peter Lehmann fra 1827. AAM.B.0048. Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Diplomsamlingen i Arendal

KUBENs diplomsamling (PA-2566, Aust-Agder-Brev) består i dag av 248 dokumenter fra perioden 1341 til 1792, og med hovedtyngde på 15- og 1600-tallet. Samlingen er delt i to serier basert på materialitet: en pergamentsamling, som består av 156 dokumenter utført på skinn av ulik kvalitet, og en litt mindre papirsamling, bestående av 92 dokumenter, det eldste fra 1524. I tillegg kommer en rekke fragmenter av ulike typer liturgiske bøker. At dette kilde-materialet omtales som en «diplomsamling» må ikke forlede oss til å tro at det dreier seg om en samling gamle vitnemål eller kursbevis, slik de fleste har stiftet bekjentskap med i ulike former. I arkivsammenheng betegner «diplom» strengt tatt et dokument, utferdiget i noenlunde faste former og i den hensikt å oppnå visse rettsvirkninger.⁸ Etter denne definisjonen er det riktig å si at et kursbevis er et diplom, men det må presiseres at det kun er en bestemt form for diplom, og at de fleste diplomene ved KUBEN faller i andre kategorier.⁹ Det dreier seg her i stor grad om kunngjøringer eller vitnemål om ulike rettslige forhold, gjerne utført på bygdetingene i senmiddelalder og tidlig nytid, med et stort innslag av skjøter og eiendomsdokumenter, men også med enkelte doms- eller provsbrev fra straffesaker, samt vitnesbyrd om religiøse og sosiale forhold. Geografisk fordeler diplomene seg i området fra Vestfold til Rogaland, med et stort innslag fra Råbyggelaget og Setesdal, men utgjør kun en liten del av det totale kildetilfanget som er bevart fra disse områdene. I sin tid var diplomsamlingen i Arendal likevel et viktig tilskudd til den generelle kunnskapen vi har om disse områdene i eldre tid. Det er denne betydningen jeg her ønsker å løfte frem.

Diplomsamlingen som vokste frem ved museet i Arendal framsto som en viktig samlingskategori allerede fra begynnelsen i 1832. Faktisk kan en si at denne typen kildemateriale ble omtalt som noe museet ønsket å ha i sine samlinger allerede før de første gavene kom i hus. I det aller første dokumentet som omhandler museet – innbydelseshbrevet fra 8. mars 1832 – defineres fire hovedavdelinger i samlingene: naturalier, antikviteter, bilder og håndskrifter. Den siste kategorien angir et bredt innsamlingsprogram for håndskrifter, og presiserer at dette også skal gjelde kilder på pergament. Museet skal samle «Manuscripter,

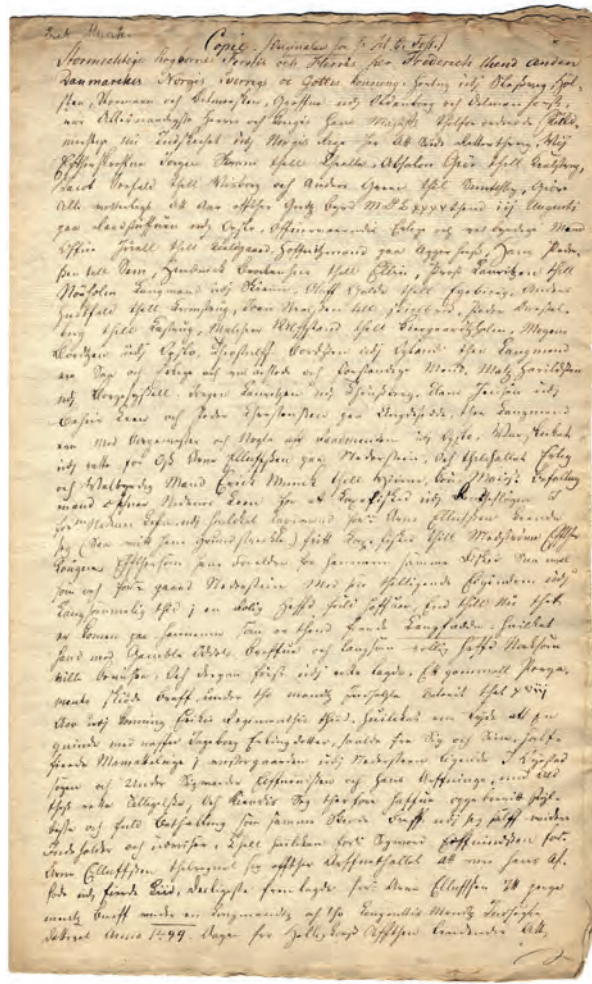
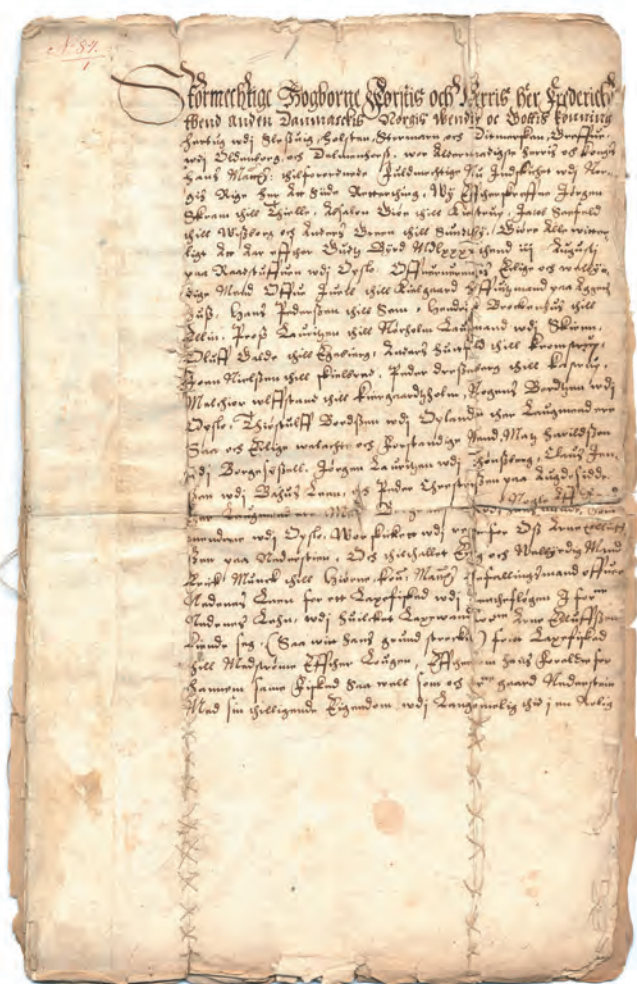

Et utvalg av Dedekams oversettelser, transkripsjoner og sammenfatninger av museets diplomer. Som levninger fra museets tidlige historie forteller dette mye om hvordan Dedekam og andre jobbet med å skaffe seg oversikt over materialet. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.

Pergamentsbreve, Haandskrifter af berømte eller allmeenkjente Mænd», og spesielt oppfordres byens innbyggere til å levere materiale som kan belyse byens eldre historie.¹⁰ Med dette er det gitt signaler om at museet ønsker å bygge opp en diplomsamling. Vel så viktig er imidlertid at dette operasjonaliseres. Arbeidet med diplomene ble nemlig ganske raskt definert som et arbeidsområde for et av direksjonens medlemmer. Ved det første ordinære direksjonsmøtet 4. juli 1832 fikk Morten Smith Dedekam ansvar for «Pergamentsbreve og andre gamle Documenters Ordning».¹¹ Dedekam skulle også ha ansvar for den naturhistoriske delen av museets samlinger, sammen med doktor Alexander Møller (1762–1847). Arbeidet med en annen dokumentkategori tilfalt Faye, som fikk ansvar for håndskrifter, kobberstikk, håndtegninger og malerier. Med denne ansvarsfordelingen ble arbeidet med diplomene i praksis skilt fra håndskriftene. Diplomene har dermed fått et tydeligere fokus enn det som fremgår av selve innbydelseshet.

Det er vanskelig å vite hvor mange diplomer som kom inn i den aller første tiden. Det er imidlertid ingen tvil om at samlingen vokste raskt. Av innsamlede opplysninger kan en se at omkring halvparten av pergamentene var kommet i hus i løpet av de første fem årene etter 1832. Omkring 35 år etter etableringen var samlingen mer eller mindre komplett: da kan minst 137 av de 156 pergamentdiplomene som nå finnes på KUBEN dokumenteres i tilvekstprotokollen.¹² Samtidig er dette trolig et minimumsanslag, ettersom vi mangler opplysninger om innsamlede for mange av diplomene. Nøyaktig hvor mange papirbrev som supplerte materialet på pergament er vanskelig å fastslå, ettersom papirdiplomene er dårligere registrert og dessuten har levd en mer omflakkende tilværelse, fordelt på ulike spesialsamlinger opp mot vår tid.

At Dedekam fikk ansvar for å ordne diplomene innebar først og fremst at han skulle utarbeide en katalog. Dette fremgår av § 7 i vedtektene, som bestemte at det skulle utarbeides kataloger til museets eiendeler. Disse skulle være tilgjengelige i samlingenes lokale og skulle føres av «Den eller de af Directionens Medlemmer, som efter indbyrdes Valg dertil ere kaaren.»¹³ Et slikt ordningsarbeid har nødvendigvis stilt store krav til den som skulle utføre det. Ikke minst har det vært nødvendig med en ganske god evne til å tyde eldre gotisk skrift, og til å orientere seg i et språk som fra slutten av middelalderen var i stadig endring. Katalogen som er bevart fra denne tiden, «Fortegnelse over de Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Museum tilhørende Pergaments Breve og Documenter», viser at Dedekam har registrert hvert enkelt diplom med opplysninger om dato, sted og innhold.¹⁴ Men selve katalogen viser oss antagelig bare en liten del av det arbeidet som ble gjort for å treng inn i materialet. Spredt rundt i samlingen kan en fortsatt se spor av et omliggende apparat, i form av oversettelser, transkripsjoner og sammen-

fatninger som har fulgt med det enkelte diplom, men som også har vært en viktig del av grunnlagsmaterialet for katalogen.¹⁵ I praksis ser det ut til at diplomene ble prioritert i arbeidet med skriftlige kilder ved museet. Katalogen inneholder visse innslag av andre kilder, men frem til slutten av århundret er den først og fremst orientert mot diplomene.¹⁶

Nøyaktig hvor fort eller sakte katalogiseringsarbeidet foregikk, er vanskelig å avklare, men av korrespondanse med Riksarkivet i 1855 vet vi at det da forelå en katalog på minst 136 nummer. Fem år senere viser rektor Axel Smith til dette når han fremhever diplomsamlingen som museets stolthet, nevnt som nummer to etter boksamlingen: «En Diplomsamling paa 136 catalogiserede og beskrevne No., hvoraf ikke saa faa ere af Almeeninteresse, hvilket kan sees af den Omstændighed, at 72 No. efter Begjæring ere indsendte til Rigsarchivar Lange for af ham at benyttes ved Udgivelsen af ‘Diplomatarium Norvegicum’.»¹⁷ På lignende måte er diplomsamlingen nevnt som en viktig del av samlingene mot slutten av århundret.¹⁸

I 1833 publiserte Dedekam dokumentet til venstre i første bind av *Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie*. Det dreier seg om en herredagsdom fra en sak mellom Arne Eilivsson og Erik Munk, utstedt i Oslo 3. august 1585. Papirdiplomet var på dette tidspunktet fortsatt i Hans Christian Foss' eie. PA 2566/AA 84 (a). Til høyre: Dedekams avskrift av herredagsdommen fra 1585. Avskriften finnes nå blant Dedekams etterlatte papirer, AA-samlingen, AA 157 (23).

Christian C. A. Lange (1810–1861),
riksarkivar 1845–1861. Xylografi av
H. Olrik. Oslo museum, Byhistorisk
samling, OB.03184.
Foto: Rune Aakvik.

Faglige nettverk

Innsamling av eldre kilder var et gjennomgående trekk ved de tidlige museumsdannelsene i Norge.¹⁹ Samlingene knyttet til Vitenskapsmuseet i Trondheim fikk tilført en god del diplomer allerede på 1770-tallet og hadde i 1808 en samling på totalt 400 diplomer og eldre dokumenter.²⁰ I Christiania oppfordret Selskabet for Norges Vel til innsamling av blant annet pergamentsbrev fra hele landet fra 1810.²¹ Disse ble siden overført til universitetet og deretter til Riksarkivet. Bergens Museum, etablert i 1825, hadde etter ti års drift en samling på 220 pergamentbrev, og denne økte stadig i omfang. Samlingen er nå på vel 1250 nummer og regnes som den største i landet utenom Riksarkivet.²² Også ved museet i Kristiansand foregikk det en ganske intens innsamling av diplomer i tiden rett etter etableringen i 1828. Ut fra kvartalsvise kunngjøringer i Christiansand Adresse-Contoires Efterretninger, ser en at deres diplomsamling etter tre års drift hadde økt til 44 pergamentbrev. En del materiale derfra ble overført til Arendal da institusjonen fikk problemer i 1846 – med unntak av diplomene, som skal ha blitt sendt til Riksarkivet.²³ Med dette ble museet i Arendal også den eneste institusjonen av sitt slag mellom Christiania og Bergen. I det karrige museumslandskapet i Norge var miljøet i Arendal del av et eksklusivt selskap, ikke bare ved at det ble arbeidet målrettet for å samle inn eldre kilder, men også ved at disse samlingene fikk institusjonelle rammer, slik at kildene fikk en varig trygghet for ettertiden.

Norges fortid som selvstendig kongerike i middelalderen spilte en viktig rolle i nasjonsbyggingen etter 1814. Det var dermed naturlig at kildene som kunne bidra til å belyse dette ble tillagt stor vekt. Samtidig må likhetene i museenes innsamling av diplomer forstås ut fra den overordnede orienteringen blant de patriotiske universalmuseene. Felles for disse museene var at de inneholdt allmenntilgittige samlinger til samfunnets beste, der hensikten var å bygge opp om nasjonen og fedrelandet, og der det universelle elementet var representert ved den brede kombinasjonen av naturalier, antikviteter og kunstgjenstander.²⁴ Som universalmuseer var de ulike institusjonene forankret i en felles forståelse av hva museer skulle være og hva de skulle samle på. At museene hadde en lokal forankring, innebar dermed ikke at de hadde en spesifikk lokal identitet eller begrunnelse. De var snarere uttrykk for en lokalisering av samme type institusjon til nye områder. Og i den sammenheng ville det være naturlig å samle på diplomer, ikke bare fordi det inngikk som del av et nasjonalt prosjekt, men også fordi dette var noe museer skulle drive med. Når museet i Arendal i sitt innbydelsesbrev især oppfordrer innbyggerne til å innlevere dokumenter «der vedkomme Byens ældre Tilstand» må dette også forstås ut fra en slik overordnet

tankegang. Ut fra den generelle museumsforståelsen i samtiden kan en si at dette ikke handlet om å fremheve et lokalt særpreg. Snarere var det uttrykk for en oppfatning om at ens eget sted kunne hevde seg i forhold til den normen som var satt av andre. De lokale diplomene var dermed lokale representanter for en nasjonal kultur.²⁵

Det norske prosjektet med å tilgjengeliggjøre den eldre dokumentarven var blitt intensivert i tiåret før museet ble etablert. Men forholdene var fortsatt preget av uorden. Ved Riksarkivet, etablert i 1817, var situasjonen såpass vanskelig at diplomene for en periode måtte overføres til universitetet for å ordnes av historikerne der.²⁶ En kilde fra 1836 taler om «Documenter i Tusindvis fra forskjellige Aarhundreder kastede om hinanden og til dels halvt foraadnede, og som man maatte mistvivle om nogensinde at kunne bringe noget ud af.»²⁷ På 1820- og 30-tallet ble imidlertid de store diplomsamlingene som tilhørte universitetet og Riksarkivet ordnet og katalogisert. I samme periode ble også Riksarkivet omdannet til en moderne arkivinstitusjon som var i stand til å ta hånd om materialet på en vitenskapelig måte. Etter at Christian Lange (1810–1861) tiltrådte som riksarkivar i 1845, ble de ferdig ordnede diplomene tilbakeført fra universitetet. Situasjonen var dermed moden for en ny fase i tilgjengeliggjøringen av det eldre kildematerialet, nemlig utgivelsen av alle norske diplomer eldre enn 1560 i kildesamlingen *Diplomatarium Norvegicum*.²⁸

Museet i Arendal hadde allerede fra begynnelsen forbindelser til det miljøet i Christiania som sto for ordningen og tilgjengeliggjøringen av diplom-materialet. Like etter at museet ble opprettet fikk nemlig to av direksjonens medlemmer, Andreas Faye og Morten Smith Dedekam, innbydelse til å være med i «Samfundet for det norske Folks Sprog og Historie» som var blitt opprettet i 1831/32.²⁹ «Samfundet», som ble opprettet etter initiativ fra Gregers Fougner Lundh, kan regnes som den første egentlige historiske forening i Norge, og blant medlemmene finner vi mange av de fremtredende skikkelsene i historikermiljøet i landet på denne tiden. Det var Lundh som i begynnelsen var drivkraft bak ordningen av diplomene i universitetets samlinger, og det var også han som første gang tok initiativ til et norsk diplomatarium.³⁰ Ved siden av Lundh var Rudolf Keyser og Jens Chr. Berg medstiftere av selskapet, og blant medlemmene finner vi navn som P.A. Munch og Christian Lange. At Faye ble innbudt, er neppe særlig rart. Han hadde på dette tidspunktet gjort seg bemerket som historiker, bl.a. ved utgivelsen av *Norges Historie til Brug ved Ungdommens Underviisning* i 1831, og hadde i en årrekke drevet med innsamling av norske folke-minner, som munnet ut i utgivelsen av *Norske Sagn* i 1833. I retrospekt omtaler Faye innbydelsen som en stor begivenhet, på linje med at han på samme tid ble medlem av Det Kongelige Norske Videnskabers

Dette moni fann paa beeg fra koda bygva fandi Olafur Broch og g
 sine kunnike gunde de et var de rangaki allra fra nunga er skrym mero
 og sin veslingun og forpavom d jagt uilia beqvainar de karkolano og vdrak
 bin guntlogga domaror flertalla heimskobroga sa for de bagever hollid paa de daga
 i Nordo pui vakner de broc nar. xs. Oc til fang monshund pæti de
 mæ ingelag p fra by er gort nar de aln an dñ gido xxxxxx. Olafur
 span þinir sidur.

P.A. Munchs parodi på et
 middelalderdiplom, skrevet på norrønt
 da han var eksaminator sammen med
 den beryktede matematikkprofessoren
 Ole Jacob Broch i 1861. I brevet
 erklærer Broch at han var til stede for
 å vurdere kandidater til *examen artium*
 og at han var fryktelig streng; bare
 noen få fikk slippe inn på universitetet,
 et tyvetalls stakkarer ble jaget vekk.
 Et lignende dokument, som visstnok
 skal ha vært av meget interessant
 innhold, skal ha blitt sendt til Morten
 Smith Dedekam i Arendal. Faksimile:
 Huitfeldt-Kaas 1904 s. 9.

Selskab i Trondheim.³¹ Fayes akademiske bakgrunn og personlige be-
 kjentskaper gjorde ham likevel til et naturlig medlem av «Samfundet».³²
 At Dedekam ble invitert kan oppfattes som en strategisk kobling opp
 mot den nye museumsdannelsen, men kan også skyldes andre forhold.
 Vervingen av medlemmer satte i begynnelsen ikke så strenge krav til
 kvalifikasjoner som historiker, og i et brev fra Lundh datert 10. april
 1832, gis det uttrykk for at man «ikke maa være altfor kræsen ved det
 første Valg, da det ei alene gjelder om blot i pekuniær Henseende at
 skaffe sig mange Medlemmer, men Saadant ogsaa for Samfundets Anse-
 else og lettede Kommunikationer bør være vigtigt.»³³ Blant samfunnets
 papirer skal det finnes håndskrevne lister over foreslåtte medlemmer
 som peker i denne retning. Men samtidig er det tydelig at Dedekam
 grep denne anledningen til å komme med aktive bidrag til selskapet.
 Samfunnets viktigste virksomhet var utgivelsen av tidsskriftet *Samlin-
 ger til det norske Folks Sprog og Historie*, som kan sies å være det første
 egentlige historiske tidsskrift i Norge.³⁴ Innholdet i tidsskriftet var pri-
 mært aktstykker og historiske avhandlinger, og på det første feltet bidro
 Dedekam med publisering av flere dokumenter.³⁵ Som kontekst for
 museets oppbygging av diplomsamlingen er dette åpenbart relevant.
 Av korrespondansen fra de første tiårene kan det se ut til at miljøet i
 Christiania var spesielt viktig for museet. Selv om direksjonen hadde et
 bredt kontaktnett, peker mye av brevvekslingen mot Christiania.

Samtidig har dette miljøet fulgt godt med på hva som skjedde i
 Arendal. Et litt pussig indisium på dette får vi ved at P.A. Munch skal
 ha utarbeidet et falskt diplom av svært interessant innhold, som han for
 spøk sendte til Morten Smith Dedekam. I anekdoten knyttes dette spe-
 sifikt opp mot aktiviteten i Arendal, nemlig at: «Dedekam havde faaet
 Arendals Museum stiftet og bl. a. ogsaa indsamlede gamle Documenter
 til samme».³⁶ Diplomet ble visstnok siden tilbakekalt og har kanskje
 aldri eksistert. Men samtidig har opplysningene en viktig sosial dimen-
 sjon. Henrik Jørgen Huitfeldt-Kaas (riksarkivar 1896–1905), som er
 kilde til disse opplysningene, mener nemlig at denne fortellingen er

svært sannsynlig for de som kjente Munch og hans tilbøyelighet «til mellem Familie og gode Venner at gjøre Spillopper, der undertiden ligefrem kunde grændse til det barnlige». Som fenomen viser anekdoten at museet i Arendal utførte et viktig stykke arbeid som ble fulgt med stor oppmerksomhet.

Et tilsvarende indisium får vi ved Christian Langes besøk i Arendal i 1843, noen år før han ble utnevnt til riksarkivar. Rapporten fra reisen må være en av de tidligste kildene som forteller om hvordan museets samlinger ble opplevd av en utenforstående fagperson. Lange, som på dette tidspunktet var lærer på sjøkadettskolen ved Fredriksværn, hadde fått reisestipend fra Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab for å arbeide med et større verk om klostre i Norge. I den forbindelse ville han ikke begrense seg til diplomene som fantes i Christiania. Han ønsket også å studere det materialet som var blitt samlet på ulike steder i landet, i Arendal, Kristiansand, Stavanger, Bergen og Trondheim.³⁷ Torsdag 27. april tok han dampbåten sørover fra Stavern, og valgte i den forbindelse å la være å besøke Klosterøya i Skien, slik at han kunne få mer tid i Arendal. Ved ankomsten henvendte han seg straks til to av representantene for museet, Dedekam og en annen av direksjonens medlemmer, kjøpmann Jacob Thue (1793–1875), som allerede

Arendal på 1840-tallet. Hjuldamperen i forgrunnen antas ofte å være *Constitutionen*, men det var flere dampskip som gikk i rutetrafikk nedover sørlandskysten på denne tiden. Da Christian Lange ankom Arendal 27. april 1843, var det som passasjer på *Prinds Carl*. Litografi ved Carl Frederik Müller, utgitt i Christian Tønsberg: *Norge fremstillet i Tegninger*. Christiania 1848. AAM. B. 0155.

samme dag sørget for at han fikk tilgang til museets diplomsamling i det nye bygget i Keglakken øverst på Tyholmen. Kanskje fikk han i den sammenheng også en kort omvisning på museet. Og kanskje har han ikke hørt så godt etter, for en del av det han sier om forholdene ved institusjonen bærer preg av at han hadde tankene andre steder.³⁸ Om samlingene har han imidlertid følgende å berette:

*Musæet eier allerede et lidet Bibliothek, flere naturhistoriske og kunst-Sager, hvis Værd jeg desværre ikke kan bedømme, og en ikke ubetydelig Samling av Mynter og Diplomer, sandsynlig vedkommende Distrikterne om Arendal, Thelemarken og Strøget om Langesundsfjorden.*³⁹

At museets diplomsamling beskrives som «ikke ubetydelig» forsterkes kanskje ved at dette var Langes primære interesseområde. Om diplomene noterer han ellers at de fleste er av nyere dato, fra 1500- eller 1600-tallet, at de ikke inneholder sentrale dokumenter verken til norsk historie eller klosterhistorie, men at mange av diplomene har nyttige opplysninger om andre forhold, som rettshistorie, landboforhold og sedelighetstilstand i eldre tid. Trolig har Langes undersøkelser av samlingen virket tilbake på museets katalogiseringsarbeid. Han har kunnet ta utgangspunkt i museets egne registreringer, samtidig som han har gitt noe tilbake. Men dessverre hadde han dårlig tid. Av frykt for å miste dampskipsforbindelsen videre nedover kysten kunne

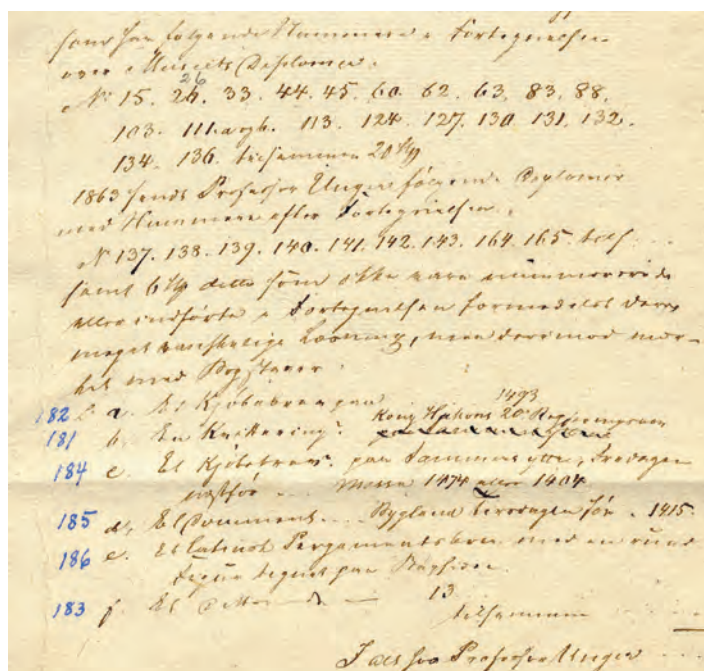
Under oppholdet i Arendal fikk Christian Lange stifte bekjentskap med museets nye bygg i Keglakken på Tyholmen, som sto ferdig i 1840. «Dette Musæum, der oprindelig stod i Forbindelse med Stedets Middelskole og dettes Bibliothek, har nu sin egen Bygning, opført fra Nyt af paa et fritliggende Sted», forteller han i sin rapport til vitenskapsselskapet i Trondheim. Antagelig er dette museets første kjente arkivbesøk. Bygget er her avbildet ca. 1950. Foto: KUBEN.

han ikke bruke mer enn to dager på å gjennomgå materialet, og måtte derfor avslutte granskningen ved reformasjonstiden. Etter å ha klemmt inn en søndagsvisitt hos Jacob Aall og den eldre studiekameraten Andreas Faye, reiste han videre i åpen båt til Kristiansand mandag 1. mai. Med seg i bagasjen hadde han avskrift av i alt 20 diplomer.

Da Lange to år senere ble riksarkivar og en av hovedmennene bak utgivelsen av *Diplomatarium Norvegicum*, kunne han flytte videre på det kildematerialet han samlet på denne reisen. Det forklarer at seks av museets diplomer kunne trykkes i diplomatariet allerede før museet hadde fått noen formell henvendelse om å bidra med diplomer. Først etter utgivelsen av tredje bind, i 1855, tok Lange kontakt med museet med anmodning om få tilsendt nytt relevant materiale. Ettersom diplomatariet kun tok inn dokumenter som var eldre enn 1560, måtte museet sile det materialet som fantes i samlingen. Dedekams langvarige arbeid med å katalogisere diplomene var derfor en forutsetning for at han noen uker senere kunne notere følgende: «Sendte med Dampbaaden den 8. October en Papiir-Æske med 72 Oldbreve til C Lange».⁴⁰ I de neste tiårene sendte museet i flere omganger dokumenter til Christiania. Mot slutten av århundret var mye av materialet publisert.⁴¹

Katalogisering av samlingene var en forutsetning for å kunne svare på henvendelsen fra Lange. Samtidig har korrespondansen med Riksarkivet antagelig hatt betydning for det videre katalogiseringsarbeidet. Et glimt av dette får vi ved en liten gruppe diplomer som ble sendt inn til kopiering i 1863, men som da ennå ikke hadde fått katalognummer «formedelst deres meget vanskelige Læsning». I stedet er disse midlertidig merket med bokstavsignatur a–f.⁴² Skisse til midlertidig sammendrag eksisterer fortsatt, og gir oss et sjeldent innblikk i de utfordringene museet sto ovenfor i arbeidet med katalogen. Dokumentene ble siden registrert med signaturene AA 181–186, trolig etter at ekspertene i Christiania hadde brukt dem i bind 7 av diplomatariet, som ble utgitt i 1867–69. Disse opplysningene rakk Hans Christian Foss (1786–1868), som på det tidspunktet hadde ansvaret for katalogen, imidlertid ikke å ajourføre før han døde.⁴³ Etter dette ble det ikke registrert nye dokumenter på flere tiår. De neste anførselene er ført i pennen av Johan Werner Oftedal, som var konservator for de historiske samlingene fra 1905.⁴⁴

Hans Christian Foss' notat fra 1865 vedrørende diplomene AA 181–186. I tillegg til en del diplomer som var blitt sendt inn to år tidligere, var det også «6 stk ditto som ikke vare nummererede eller indførte i Fortegnelsen formedelst deres meget vanskelige læsning, men derimod mærket med Bogstaver». Vi ser her Foss' midlertidige lesning av diplomene, merket a–f. AA-numrene i blått må ha blitt notert mange år senere. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.

Agenter i distriktene

I innbydelsesbrevet av 8. mars 1832 ble folk i arendalsområdet oppfordret til å gi gaver til museet. Oppfordringen gikk bredt ut og ble siden også offentliggjort i Vestlandske Tidende 28. august samme år. Dermed strømmet gavene inn. Ser vi på hvem som ga, følger diplomene her omtrent samme mønster som det øvrige gjenstandsmaterialet. En stor del av gavene kom selvsagt fra borgere i Arendal. Men for museets kobling til distriktene kom spesielt embetsmenn og folk i ulike offentlige funksjoner til å spille en viktig rolle, slik som prester, tollere, militære, i tillegg til representanter for den landlige eliten, for eksempel lensmenn og lærere.⁴⁵ Med profesjonell kontakflate mot ulike samfunnslag, utstasjonert i ulike deler av landet, var denne gruppen av stor betydning for innsamlingen av gjenstander til de tidlige museene. Dette er godt dokumentert i Bergen, der Christie, som tidligere stiftamtmann, og ikke minst biskop Neumann, hadde god tilgang på embetsnettverkene i sine områder. I praksis klarte de å få prester, sorenskrivere og fogder til å fungere som agenter for museet.⁴⁶

Kirker i Råbyggelaget og Setesdal, nedtegnet i Andreas Fayers notisbok fra reisen i 1836. Ved Bygland prestegård traff Faye sin gamle skolekamerat, Christian Andreas Münster, som var i besittelse av en stor mengde dokumenter han aktet å gi til museet. RA: PA-0015, Ff, L0023/1, bok 1, s. 19–20 og 46–47. Foto: RA.

En lignende tendens ser vi også i Arendal. Av brevmaterialet som er kopiert inn i museets forhandlingsprotokoll fremgår det nemlig at direksjonen søkte å knytte til seg folk i denne typen stillinger. Et godt eksempel på dette er utkastet til et brev til lensmennene Benjamin Andersen (Øystad sogn) og Niels Christian Paulsen (Dypvåg sogn) fra januar 1833, der det betones at museet er avhengig av hjelp fra «opplyste og formaaende Mænd». Lensmennene oppfordres derfor til å samle materiale «i deres respektive Virkekreds», enten det dreier seg om «Fortids Levninger, saasom Pergaments eller Papierbreve, jordfundne Sager, kort enhver Ting som i en eller anden Henseende fortjener at oppbevares». I begge tilfeller førte dette til gaver til museet.⁴⁷

Denne typen henvendelser har kanskje vært vanligere enn det museets kilder nå gjør det mulig å dokumentere. Men på den annen side kan inntrykket av en form for aktiv bearbeidelse av kontaktpersoner i distriktene understøttes av eksterne kilder. Museets brevveksling har på dette punktet nemlig unik kontekst i Andreas Faye's beretning fra en reise i Råbyggelaget og Setesdal sommeren 1836.⁴⁸ Selv om Faye trakk seg ut av museets styre da han ble sogneprest i Holt i 1833, og selv om han la ut på setesdalsreisen som formann for Landhusholdningsselskapet i Nedenes amt, har han også benyttet anledningen til å samle sagnmateriale og fremme museets sak – i det hele tatt, dyrke sine egne interesser. Notatboken, som nå finnes på Riksarkivet, er derfor full av notater om drakt, talemål og ikke minst setesdalsjentenes «ualmindelig nette Been og vel proportionerede Legge, og røde Strømpebaand».⁴⁹ Det viktige i vår sammenheng er imidlertid at opplysningene fra reisen kan leses opp mot museets tilvekstprotokoll og brevveksling fra samme tidsrom. Samlet viser dette hvordan Faye bidro til å rekruttere samarbeidspartnere for museet i de bygdene han besøkte.

Et eksempel på dette får vi allerede tidlig på reisen, da Faye avla en visitt hos lensmann Sven Tveit i Åmli. Som vi har sett var lensmennene en gruppe offentlige tjenestemenn museet hadde i kikkerten. Men i dette tilfellet var Faye for sent ute, for Sven Tveit «beklagede meget at han havde ladet sig forlede til at give Bing en deel gamle Vaaben og Pergamentsbreve, som han eiede.» Bing, litt senere presisert som «Sorensk. Bing» må være Lars Hess Bing, som var sorenskriver i Østre Råbyggelaget 1806–10.⁵⁰ Besøket på Tveit viser hvordan Faye allerede tidlig på reisen oppsøkte folk som på ulike måter hadde interesse. Som formann i Landhusholdningsselskapet var han selvsagt opptatt av gårdene i området, men samtidig var dette i aller høyeste grad en anledning til å lære nye ting. På dette området har han dels etablert nye kontakter, men han har også utnyttet det nettverket som allerede fantes.

Dette siste illustreres tydelig ved at Faye litt senere på reisen la inn et lengre opphold hos pastor Christian Andreas Münster (1801–1874)

Andreas Faye (1802–1869)
portrettert av Siegwald Dahl, 1848.
Oslo Museum, Byhistorisk samling,
OB.02213. Foto: Rune Aakvik.

Christian Andreas Münster (1801–1874), sogneprest, første ordfører i Bygland og sentral kontaktperson for museet i de første tiårene etter 1832. Fotografi fra portrettgalleriet i kommunestyresalen i Bygland. Foto: Leonhard Jansen, Setesdalsmuseet.

i Bygland. Münster hadde allerede før dette gitt betydelige gaver til museet, og dette var tydeligvis også et samtaleemne ved besøket 11. til 13. juni:

En 1/2 Miil fra Løbdal ligger Byglands P[ræste]g[aa]rd og Kirke, hvorhen jeg paa min gl Skolekamerat, Münsters Indbydelse reiste om Løerdag Formiddag og forblev til Manddag Eftermiddag. [...] Münster er i Besid. af en betydelig Saml. Docum. fra C: 4 Tid, som indeholde adskil. ikke umærkelige Bidrag til de Tiders Raahed [og] Vildhed. Han lovede at forære samme til Arendals Museum.⁵¹

Dette er interessant på flere nivåer. Dels sies det eksplisitt at Münster skulle forære disse dokumentene til museet. Men dette stemmer også godt med innholdet i den virkelig store gaven museet fikk fra Münster to år senere (gave nr. 301), der mange av dokumentene stammer fra slutten av 1500-tallet og begynnelsen av 1600-tallet. Totalt er det registrert 113 diplomer gitt av Münster til museet, hvorav 33 på pergament. Slik sett er han uten sammenligning den som har gitt flest dokumenter til museets diplomsamling. Besøket resulterte også i en umiddelbar gjenstandsgave – en lysesaks i messing og noen gamle mynter – som Faye skulle ta med tilbake til museet. Totalt kom det inn syv store gaver fra Münster i perioden 1833–1843.⁵²

Münster fikk stillingen som sogneprest i Bygland i 1829 og hadde således bare vært noen få år i bygda da den første gaven ble gitt til museet. Hans rolle som opplysningsmann og sentral person i lokalsamfunnet – han ble valgt til Byglands første ordfører i 1837 – har gjort det mulig å samle inn gjenstander og dokumenter fra ulike deler av befolkningen med stor grad av effektivitet.⁵³ Ut fra disse premissene er det rimelig å snakke om Münster som en slags agent for museet i distriktet. Men denne funksjonen har utvilsomt også vært aktualisert ved at Münster kjente Faye fra oppveksten. I årene 1817–1821 gikk han på Drammens lærde skole, der Faye også var elev. I denne perioden var Münster en av de vennene Faye dro på fisketur med i ferien. Vi får et sjeldent glimt av dette i Fayes dagbok fra 1. august 1820, da han var på Foss i Lier for å fiske i noen tjern. «Smith og Chr. Munster vare med. Vi fik ikke mer end 8–9 smaa Fiske. Om Natten laae vi nogle Timer paa en i Nærheden ligende Sæter, hvor nogle gamle Kjællinger vare.» Klokken fem om morgenen vendte de gjennomvåte tilbake, «da det regnede stærkt og da vi fisked stode vi langt op paa Benet i Vand» – og med en tilføyelse, som siden er strøket ut: «(en slet tilbragt Dag)».⁵⁴ Tilsvarende fortsatte både Faye og Münster på teologistudiet i Christiania, men Fayes dagbøker inneholder ingen referanser til Münster i studiesammenheng. En notis fra 1824 antyder imidlertid at de kan ha

sett hverandre i feriene: 28. januar var Faye på teater i Drammen for å se syngestykket «Arrestanten», der flere av vennene opptrådte: «Ch. Cappelen spilte Arrestanten, Arbo, Tjeneren. Christ. Münster Comandanten [...]. Jeg fornøiede mig meget godt.»⁵⁵ Münster nevnes ellers relativt sjelden i dagbokmaterialet. Han har neppe vært del av Fayes nærmeste krets. Likevel kan det ikke være tvil om at han var del av Fayes sosiale nettverk. Noen måneder etter besøket i 1836 sendte Münster et brev til Faye med tegninger av setesdalsbunader og andre opplysninger. Åpningsordene er talende: «De er just en Fyr efter min Smag.»⁵⁶

Men Faye ser også ut til å snuse opp nye forbindelser på denne reisen. Et slikt eksempel er en av kontoristene til sorenskriver Søegaard i Vestre Råbyggelaget, Ole Johannessen Klevenberg (1811–1887), som like etter ga en del diplomer til museet.⁵⁷ Her kan det konstateres en ganske direkte forbindelse mellom Faye og gaven. Det lar seg nemlig dokumentere at Faye tipset direksjonen om den unge kontoristen da han kom tilbake fra Setesdal. Det viser også hvordan denne typen forbindelser kunne gi ganske effektive resultater. Klevenberg traff Faye på Gullsmedmoen i Byglandsfjord 9. juni, og han var trolig del av det følget som ble med videre opp i dalen. Faye hadde imidlertid ikke all verdens tid på reisen. Han måtte være tilbake i Holt tidsnok til å kunne delta på årsmøtet i sogneselskapet 24. juni, og etter noen dager i øvre Setesdal vendte han derfor nesa hjem igjen, men valgte en rute som gikk via Froland og Arendal. I den sammenheng har han rapportert om sin reise til direksjonen ved museet. Dersom vi ser på museets korrespondanse fra samme periode, ser vi nemlig at direksjonen 26. juni – altså like etter at Faye passerte Arendal – sendte brev både til Münster og Klevenberg. Mens Münster, som vi har sett, var en etablert forbindelse, blir vi for Klevenbergs vedkommende vitne til hvordan direksjonen aktivt gikk ut for å rekruttere en ny agent i distriktene. Ordlyden i brevet gir en god indikasjon på hvordan denne typen verving foregikk: Direksjonen har fått forsikringer fra Faye om at Klevenberg interesserer seg for fedrelandets oldsaker, og tillater seg derfor å ta kontakt for å be om hjelp til å redde det som fortsatt fins av slikt i hans område. Ettersom direksjonsmedlemmene har lite kjennskap til forholdene i Setesdal, samtidig som de er overbevist om at det finnes mye viktig materiale der, «som deres Ejere maaske ikke satte Priis paa, men som i en Samling kunne have Værd», er det viktig å finne en person som interesserer seg for slike ting og som kan «være uleyliget med at anstille de derover fornødne Undersøkelser.» Etter hva de hører fra Faye, tror de at Klevenberg kan ha de egenskapene som trengs, og tillater seg derfor å be ham huske museet dersom det «skulle findes en eller anden Mærkverdighed, som var at erholde». Relevant materiale kunne være våpen, redskaper, pergament- og papirbrev, samt dokumentasjon i form av tegninger av runesteiner, merkelige hauger, steinsettinger og inskripsjoner.⁵⁸

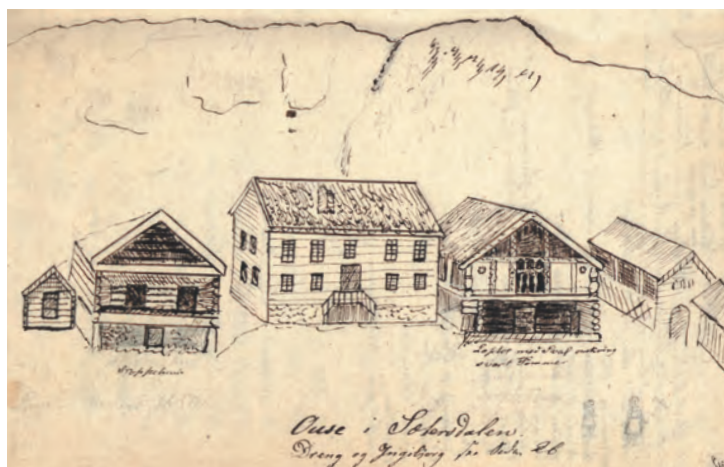
Mange av de diplomene som nå finnes i KUBENS samlinger fant veien til museet via Christian Andreas Münster. Men han ga også enkelte gjenstander, som denne lysesaksen i messing fra Bygland kirke. Faye hadde lysesaksen med seg i bagasjen da han vendte tilbake fra Setesdal i 1836. AAM.00615.

Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.

Nøyaktig en måned senere – 26. juli – sendte Klevenberg sitt svar til direksjonen. Der reflekterer han også over utfordringene ved å samle inn denne typen materiale:

Directionens ærede Skrivelse af 26. J[uni] M[aa]ned] har jeg modtaget og hvad samme deri anmoder mig om, skal jeg saa meget det staaer i min Magt opfylde, men maa tillige beklage, at her i Dalen gives virkelig saa faae Levninger fra Oldtiden, som kan have nogen Interesse, at de neppe ere Umagen værd at samle. En enkelt Ting findes der vel hist og her, men disse ere i saadanne Eieres Hænder, at de ikke kan faaes, ikke fordi at Eierne fornøie sig over dem, men blot fordi de have fulgt deres Faders Gaarde fra umindelige Tider, derfor vil de ikke hverken for Ord eller Betaling give slip paa Dem, uagtet de selv maa tilstaae at Tingene blive ramponerede og til sidst borte mangen Gang for dem, uden at de veed hvor der bliver af disse. – Ved en Reise i Dalen fik jeg 3de Kalvskindsbrev, og som jeg herved har den Ære at sende Directionen. O. Klevenberg[,] Klep den 26te July 1836.⁵⁹

Andreas Fayers tegning av gården Ose, der han overnattet hos oppsitteren Dreng Ose og hans kone Ingeborg. «Her bliver man høist vel bekjendt med Sæterdølerindernes ligefremme og naive Natur. Da jeg kom til at tale om, at jeg gjerne ønskede at see en Brud i hendes Stads, tog hun mig ret fortrinlig i Armen og bad mig følge sig op paa Loftet for at see hendes røde Brudestakker, hendes kostbare Belter osv.» RA: PA-0015, Ff, L0023/1, bok 1, s. 25–26, 39. Foto: RA.

I likhet med Christian Münster var heller ikke Klevenberg oppvokst i Setesdal. I 1836 var han 25 år, opprinnelig fra Vågå, og nå tilsatt på sorenskriverkontoret i Vestre Råbyggelaget på syvende året. Han ble heller ikke værende spesielt lenge, og rollen som kontaktperson for museet ble dermed en ganske midlertidig affære. Fire år senere fulgte han sorenskriver Søegaard til en ny post i Valdres og tok etter hvert juridisk embetseksamen. Siden flyttet han tilbake til Agder og startet praksis som advokat i Grimstad, supplert med en rekke offentlige verv, men tilsynelatende uten noen videre forbindelse til museet i Arendal.⁶⁰

Det avtegner seg dermed et mønster som kan overføres på andre opplysninger fra setesdalsreisen. En rekke andre personer som nevnes i reisoberetningen ga nemlig gjenstander eller diplomer til museet i tiden som fulgte. Fayers sosiale evner gjorde ham i stand til å knytte nye forbindelser til folk som kunne være til nytte for museet, slik som Klevenberg, men ved siden av dette var naturligvis eksisterende nettverk viktig. I særlig grad gjaldt dette kollegaene i det geistlige embetsverket. I begynnelsen av reisen svingte Faye innom sogneprest William Arbo i Åmli, som var en gammel venn av Conrad Nicolai Schwach. I likhet med Klevenberg førte dette til en gave allerede samme år.⁶¹ I Valle fikk Faye losji hos en annen kollega,

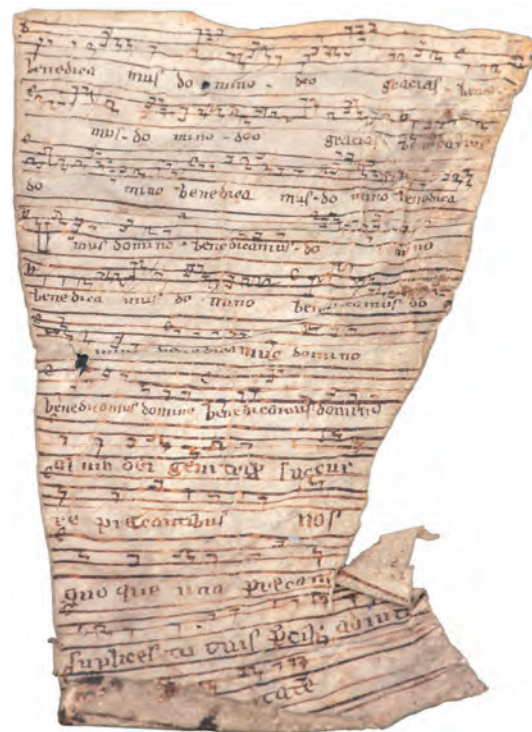
sogneprest Johan Lausen Koren Dahl. I løpet av de neste årene ga Dahl en rekke gjenstander og dokumenter til museet, deriblant to pergamentdiplomer fra 14- og 1500-tallet og et fragment av antifonarium fra 1200-tallet som var blitt funnet under nedrivningen av Hylestad kirke.⁶² Av Dedekams svarbrev 2. august 1838 er det tydelig at Faye var direkte involvert i overleveringen av den siste gaven.⁶³

Uavhengig av denne reisen, men på lignende vis, kan en anta at Fayes nettverksforbindelser skjuler seg bak andre betydelige dokumentgaver fra denne tiden. Et slikt eksempel er Fayes mulige tilknytning til kaptein Hans Jacob Henning Hesselberg Røberg, som en gang mellom 1836 og 1840 ga åtte diplomer til museet. Røberg var tilknyttet Nedenæsiske nationale musketerkorps og skal en periode ha bodd i kapteinsboligen på Vestre Goderstad i Holt, altså i det umiddelbare nabolaget til prestegården.⁶⁴ Et annet eksempel er Asbjørn Brynjulfsen, som ga elleve diplomer til museet i 1845. I gaveprotokollen er Brynjulfsen omtalt som seminarist, presumtivt ved Fayes lærerseminar på Holt. Proveniensen til en del av dokumentene, knyttet til gården Sandmark i nåværende Flekkefjord kommune, gjør det sannsynlig at han er identisk med en seminarist med det litt avvikende navnet Asbjørn Bryngelsen som opptrer i listen over uteksaminerte kandidater fra Holt i 1842. Han var del av det første kullet som ble tatt opp på seminaret i 1839. Asbjørn ble siden organist i Holt kirke 1848–69, og dermed en av Fayes medarbeidere der.⁶⁵

Mot et 200-årsjubileum

I denne artikkelen har jeg forsøkt å løfte frem av en historisk sett viktig, men i våre dager ganske ukjent del av samlingene ved KUBEN, nemlig dokumentmaterialet fra middelalder og tidlig nytid som ble samlet inn i museets første fase etter 1832. Selv om diplomsamlingens innhold og struktur i seg selv kunne vært tema for en artikkel, har mitt perspektiv vært den sosiale og historiske konteksten for museets innsamlingspraksis på dette området. Søkelyset har vært rettet mot to ulike nettverk: de faglige nettverkene mot historiker- og arkivmiljøet i Christiania og museets nettverk av kontakter i distriktene.

Undersøkelsen av de faglige nettverkene har vist at innsamling av diplomer var en tydelig satsing i samtiden, både i Arendal, ved andre norske museer og som del av et overordnet nasjonalt prosjekt. På dette området hadde museet allerede fra starten en konkret kontaktflate mot «Samfundet for det norske Folks Sprog og Historie», og dermed også det miljøet som kom til å drive frem mye av det videre innsamlings- og kildeutgivelsesarbeidet i Norge på 1800-tallet. Flere av personene som var involvert i «Samfundet» sto senere i direkte kontakt med museet. Selv om museet i Arendal hadde et bredt nettverk av faglige forbindelser

Pergamentblad, funnet under nedrivningen av Hylestad kirke. Fragmentet stammer fra en liturgisk bok fra 1200-tallet, et såkalt antifonarium. I katolsk liturgi er dette den boken som inneholder tekster og musikk til tidebønnene. Det bevarte bladet har 12 tekstlinjer med musikknotasjon på fire av dem. Gave fra Johan Lausen Koren Dahl, sogneprest i Valle, 1838. PA-2566/AA 952. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.

både i inn- og utland, var den faglige ekspertisen på denne tiden først og fremst samlet i Christiania, og det var dermed naturlig å orientere seg i den retningen. Samtidig er det verdt å merke seg at kommunikasjonen ikke bare gikk ensidig fra Arendal til Christiania, men at miljøet i hovedstaden også har interessert seg for det som skjedde ved museet i Arendal. Et indisium på dette er Christian Langes studietur i 1843, der museet ble blinket ut som et av fem utvalgte stoppesteder. At P.A. Munch skal ha fremstilt et falskt diplom som ble sendt til Arendal, understreker mye av det samme. En kan anta at nettverkene har vært preget av en form for gjensidig utveksling. Forutsetningen for at en stor del av diplomene kunne publiseres i *Diplomatarium Norvegicum* noen få tiår etter at museet ble grunnlag, var det arbeidet som foregikk med å ordne og katalogisere materialet. Samtidig må museet ha fått mye igjen i denne prosessen. Langes gjennomgang av deler av diplomsamlingen i 1843 har trolig virket tilbake på katalogiseringsarbeidet. Og på tilsvarende måte har utlån av dokumenter til diplomatiet etter 1855 gitt en bedre forståelse av samlingens innhold og betydning.

Undersøkelsen av museets agenter i distriktene viser på den annen side hvordan direksjonen kunne dra nytte av mer nærliggende nettverk. I Fayes beretning fra setesdalsreisen ser vi hvordan han gjennom en kombinasjon av vennsforbindelser, kollegiale nettverk og nye bekjenskaper arbeidet for å styrke museets posisjon i innsamlingsarbeidet, selv om han på dette tidspunktet ikke lenger hadde noen formell tilknytning til direksjonen. Direksjonsmedlemmenes aktive utnyttelse av dette nettverket, ved konkrete forsøk på å rekruttere nye kontakter, innebar at de gjorde en selvstendig innsats for å sikre seg materiale fra et større oppland. På denne måten minner arbeidet om det som foregikk ved lignende institusjoner i samtiden, slik som ved museet i Bergen, der vi vet at Christie og Neuman aktivt brukte sine nettverk til å spore opp gjenstander og dokumenter. En kan også spørre seg om Landhus-holdningsselskapet var en arena for å fremme museets sak. Selskapet ga utvidet kontaktflate mot distriktene rundt Arendal, og flere av direksjonens medlemmer var etter hvert involvert i selskapets styre.⁶⁶ Likevel er mye av dette utvilsomt knyttet til Fayes person. Reisen understreker Fayes betydning som sentral og viktig person i arendalsområdet. Fayes funksjon som døråpner for museet kan neppe overvurderes. Og Fayes dagbøker – som vi også har en god del av på KUBEN – gir helt unike muligheter for å følge ham gjennom store og små begivenheter, både før og etter at museet ble grunnlagt i 1832.

Snart 200 år etter at Arendal Skoles offentlige Bibliothek og Museum startet sin virksomhet, bør det unike kildematerialet som finnes ved KUBEN brukes med tanke på å få belyst denne historien på nye måter.

Noter

- 1 Om de tidlige museumsinstitusjonene, se Eriksen 2009 s. 49–50, 62–65.
- 2 Om Fayes betydning for grunnleggelsen av institusjonen, se KUBEN: Faye, II 2, erindringer, s. 19–20 og særlig Faye, III 14, dagbok 1832, februar, s. 12–13. Det var Faye og Dedekam som først snakket om å grunnlegge et offentlig bibliotek med tilhørende samlinger i Arendal. Utgangspunktet var de ulike institusjonene Faye hadde besøkt på sin nylig gjennomførte dannelsesreise. Om Faye som folkeminnegransker, se Braadland 2003.
- 3 Haugland 2020 s. 240.
- 4 Gjertsen & Masdalen 2007 er fortsatt den eneste samlede fremstillingen av museets historie fra 1832 og opp mot vår tid. Se ellers Ugland 1934, Rørvik 1976, Aamlid 1981, Liltved 1982, Hamran 1982. Mye av dette inngår i framstillinger som tar for seg bibliotekets eller skolens historie.
- 5 Eriksen 2009 s. 49 ff; Olsrud 2012.
- 6 Brenna 2006 s. 46.
- 7 Diplomene ble igjen et satsningsområde etter opprettelsen av Aust-Agder-Arkivet i 1938/1958. I samarbeid med O.A. Aalholm foretok Norsk historisk kjeldeskriiftinstitutt avskrifter av hele diplommaterialet, også materialet fra tidlig nytid.
- 8 *Håndbok for Riksarkivet* s. 529.
- 9 Unntak er to vitnemål om bartskjærerkompetanse fra 1696 og 1719, AA 18 og AA 21.
- 10 KUBEN: Aust-Agder-Museet, styreprotokoll 1832–1908, s. 3–4, jfr. Smith 1860 s. 8.
- 11 Ibid., s. 7–8, jfr. Smith 1860 s. 9.
- 12 KUBEN: Aust-Agder-Museet, Gaveprotokoll 1832–1929, sammenholdt med katalogen for Arendals Arkiv (AA-samlingen). Museets korrespondanse fra 1865 viser at katalogen på dette tidspunktet hadde 186 opptegetninger, se nedenfor, n. 42. Av disse vet vi at 133 er pergamentdiplomer. I tillegg kommer fire pergamentdiplomer med høyere katalognummer, men med kjent adkomst før 1867.
- 13 Eriksen 2009 s. 138 tolker dette annerledes: «Katalogen tjente altså ikke bare som en rent praktisk oversikt, den hadde også både juridisk og økonomisk betydning gjennom å dokumentere at gjenstandene var kommet til museet på rettmessig måte.»
- 14 KUBEN: Arendals Arkiv (AA-samlingen), katalog.
- 15 Eksempler på dette er omslag med sammendrag, oppbevart sammen med diplomene AA 90–91 og 93–98. I tillegg finnes en rekke transkripsjoner og oversettelser i Morten Smith Dedekams etterlatte papirer, KUBEN: Arendals Arkiv (AA-samlingen), AA 157.
- 16 KUBEN: Arendals Arkiv (AA-samlingen), katalog, AA 1–180.
- 17 Smith 1860 s. 11
- 18 Årsberetning 1896–97.
- 19 Om likheten mellom samlingene ved de tidlige museumsdannelsene, se Eriksen 2009 s. 209.
- 20 Richter 1910 s. 11–12; Midbøe 1960 s. 219, 232–33.
- 21 Juhasz 1977 s. 1.
- 22 Wiesener 1925 s. 140–42; Espelid 1996b s. 67–68.
- 23 Olsrud 2012 s. 35, 37.
- 24 Hylland 2017 s. 82.
- 25 Basert på Eriksen 2009 s. 49. For innbydelseshet, se KUBEN: Aust-Agder-Museet, styreprotokoll 1832–1908, s. 3–4; Smith 1860 s. 8.
- 26 Juhasz 1977 s. 1–5; Andersen 1960 s. 133–148.
- 27 Dahl 1990 s. 76–77.
- 28 Svendsen 2017 s. 77–79, 99–104.
- 29 *Samlinger* bd. 1 1833, s. viii–ix.
- 30 Andresen 1960 s. 166,
- 31 KUBEN: Faye, II 2, erindringer, s. 20.
- 32 Andersen 1960 s. 67.

- 33 Andersen 1960 s. 176 og 580 n. 40.
- 34 Dahl 1990 s. 34–39.
- 35 *Samlinger* bd. 1, 1833 s. 191–95, gjengir AA 84 (a); bd. 3, 1835 s. 472–76, gjengir AA 4 (nå oppbevart i Lokaliasamlingen, boks 244). Dedekams avskrift av det første diplommet, AA 157 (23), finnes i AA-samlingen.
- 36 Huitfeldt-Kaas 1896 s. 106.
- 37 Midbøe 1960 s. 295–301.
- 38 UBIT: Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, 1, IIIa, L0027/101, brev fra Chr. Lange 20. okt. 1843. Lange forteller at museet opprinnelig sto i forbindelse med byens middelskole og dets bibliotek, at institusjonen var blitt etablert 12 til 14 år tidligere, altså mellom 1829 og 1831, med Faye og Lange som initiativtakere, mens Dedekam og Thue nå sto for bestyrelsen.
- 39 Ibid.
- 40 KUBEN: Aust-Agder-Museet, D02 korrespondanse, L0003: Chr. Lange til direksjonen for Arendals Museum 24. sept. 1855. Notert på baksiden av brevet fra Lange.
- 41 Diplomer publisert i *Diplomatarium Norvegicum* (DN) før 1900. *Første bind*, utgitt 1847–49: DN I nr. 319, 396, 748, 876, 975 = AA 41, 37, 51, 95, 43. *Tredje bind*, utgitt 1853–55: DN III nr. 275 = AA 89. *Fjerde bind*, utgitt 1857–58, DN IV nr. 247, 366, 474, 507, 527, 599, 636, 705, 740, 777, 788, 807, 807, 824, 825, 827, 833, 856, 857, 893, 905, 920, 930, 937, 942, 948, 958, 960, 963, 972, 995, 1007, 1016, 1035, 1038, 1039, 1043, 1065, 1068, 1076, 1091, 1095, 1107, 1123 = AA 36, 90, 97, 92, 129, 34, 93, 29, 102, 108, 35, 116 (a), 116 (b), 87, 52, 98, 94, 49, 64, 86, 39, 66, 81, 115, 118, 106, 105, 114, 104, 99, 40, 107, 135, 42, 65, 100, 133, 55, 61, 96, 70, 58, 57, 82. *Femte bind*, utgitt 1860–61, DN nr. V 652 = AA 128. *Sjette bind*, utgitt 1863–64, DN VI nr. 800 = AA 50. *Sjuende bind*, utgitt 1867–69, DN VII nr. 300, 326, 328, 339, 365, 383, 441, 489, 496, 521, 538, 555, 585, 634, 672, 680, 711, 729, 745, 746, 748, 749, 750, 770, 779, 781, 782, 783, 788, 794, 800, 802, 803 = AA 181, 182, 183, 184, 185, 165, 186, 127, 132, 111 (a), 60, 103, 130 papir, 164, 141, 134, 15, 124, 44, 131, 63, 83, 26, 142, 113, 136 papir, 62, 111 (b), 45, 88, 139, 137, 138. Ett av de diplomene som ble sendt inn (AA 33 (b)) ble først trykket omkring hundre år senere, i DN XXI nr. 1118. Tvillingdokumentet AA 33 (a) forsvant mens det var til utlån ved Riksarkivet. Et annet diplom, AA 91, ble trykket i DN I nr. 349 etter avskrift av P.A. Munch. Museet er derfor ikke oppgitt som kilde.
- 42 KUBEN: Aust-Agder-Museet, D02 korrespondanse, L0004: Notat vedr. museets diplomer utlånt til riksarkivar Lange og professor Unger, 1865. Omtaler materiale innsendt i 1863.
- 43 Rørvik 1976 s. 16–17 gir inntrykk av at Foss gikk ut av direksjonen i 1860. Men dette var bare midlertidig. Fra og med okt. 1861 var han med på alle direksjonsmøtene frem til sin død i 1868.
- 44 KUBEN: Arendals Arkiv (AA-samlingen), katalog, fol. 1b: fortegnelse over registratorer, med Oftedal fra AA 181 til AA 779. Se også Aust-Agder-Museet, styreprotokoll 1832–1908, s. 224 og 234.
- 45 Vevstad 1990 s. 86.
- 46 Espelid 1996a s. 9; von Achen 2010 s. 9–10, 14, 16; Jordåen 2014 s. 397.
- 47 KUBEN: Aust-Agder-Museet, styreprotokoll 1832–1908, s. 8–9. For referanser til gavenummer (G) her og andre steder, se KUBEN: Aust-Agder-Museet, Gaveprotokoll 1832–1929. Paulsen (ukjent gavenummer): AA 31 (a), AA 31 (b). Andersen, G 342: AA 113, AA 116 (a), AA 116 (b), AA 117, AA 118, AA 119, AA 120. Se også G 88 og 117. Paulsen skal ha kjøpt diplomene på auksjon i Froland i 1840. Om Paulsen, se Aanby 2014 s. 313.
- 48 RA: Andreas Faye, Ff, L0023/1, bok 1, s. 1–35.
- 49 Ibid. s. 28. For omtale av reisen, se Vevstad 1931 s. 48; Edvardsen 2020 s. 132–166.
- 50 Herefoss 1988 s. 263.
- 51 RA: Andreas Faye, Ff, L0023/1, bok 1, s. 19–20.
- 52 KUBEN: Aust-Agder-Museet, styreprotokoll 1832–1908, s. 16: kopi av brev 26. juni 1836. Münsters gaver: (G 145, 1833) «1 Papirbrev fra 1597», tilsvarende

- AA 38; (G 177, 1834/35) «32 [egentlig 33] Stk Pergamentsbreve det ældste fra 1404», tilsvarende AA 49–81; (G 237, 1836) «2de Sølvmynter (En Oluf Kunge og en Portug[is]isk) 1 gammel Messing Lysesax»; (G 301, 1838) «En Deel gamle Papirer og Documenter meest vedkommende Gaarden Quale i Bygland Sogn. Iblant dem en Landsvist Dom af 1623, fuldstændig, og et Landsvist Brev af 1590»; (G 311, 1839) «Tegning af et Skiold, med Runeinskription. Skioldet har vært opbevaret paa Gaarden Qige i Valle Sogn». Som prest i Dypvåg fra 1841: (G 344, 1841) «En Sølvmeedaille af Clemens den 11te»; (G 380, 1842/43) «3 Sølv Mynter og en Kobbermedaille».
- 53 Bolling 1939 s. 375–77. En direkte kilde til kunnskap om Christian Münsters liv, er en kort selvbiografi innskrevet i kallsbok for Bygland prestegjeld.
- 54 KUBEN: Faye, III 2, dagbok 1818–1821, 1. august 1820.
- 55 KUBEN: Faye, III 4, dagbok 1823–1824, 28. januar 1824. Münster er ellers nevnt i Faye III 3, dagbok 1821–22, 18. februar 1822; Faye, III 6, dagbok 1825–26, 18. august og 27. november 1826.
- 56 Brev 3. desember 1836. Se Oftedal 19uu s. 14.
- 57 RA: Andreas Faye, Ff, L0023/1, bok 1, s. 18.
- 58 KUBEN: Aust-Agder-Museet, styreprotokoll 1832–1908, s. 16.
- 59 KUBEN: Aust-Agder-Museet, D02 korrespondanse, L0001: Fra O. Klevenberg til direksjonen 26. juli 1836. G 238, registrert med 5 snarere enn 3 diplomer: AA 83, AA 85, AA 86, AA 87, AA 88.
- 60 Se Finne-Grønn 1984 s. 290.
- 61 AA 899, «Cammer Advocat Bangs Indlæg mod Dronning Caroline Mathilde den 24 Marts 1772», G 243. Se Schwach 2008 s. 132–134.
- 62 AA 99, AA 100 (G 269), AA 952 (G 297). Om sistnevnte, se Gjerløw 1959 s. 65. Se også G 310 og 330.
- 63 KUBEN: Aust-Agder-Museet, styreprotokoll 1832–1908, s. 17.
- 64 AA 90–97. Gavenummer ukjent, men trolig innkommet før Røbergs død i 1840. Ovenstad 1949 s. 341; Lilleholt 1951 s. 178.
- 65 AA 101, AA 102, AA 103, AA 104, AA 105, AA 106, AA 107, AA 108, AA 109, AA 142 og AA 184 (G 407, 1845). Se Hareide 2015 s. 232; Ersdal 1957 s. 41; Jansen 1951 s. 32; Bjorvatn 2001 s. 124–126; Gaaskjenn 1954 s. 108.
- 66 Vevstad 1931 s. 36–58, Vevstad 1990 s. 86.

Kilder

Utrykte kilder

KUBEN, Aust-Agder museum og arkiv

PA-2566, Aust-Agder-Brev.

PA-2065, Aust-Agder-Museet.

A02 Styreprotokoll 1832–1908.

D02 Korrespondanse 1832–1996.

F01 Gaveprotokoll 1832–1929.

PA-1936b, Andreas Faye, II og III, erindringer og dagbøker.

PA-1039, Arendals Arkiv (AA-samlingen).

Riksarkivet (RA)

PA-0015, Andreas Faye, Ff, Norsk geografi og lokalhistorie, L0023/1: To smaa bind i 8to med topografiske og historiske (tildels arkeologiske) optegnelser: 1, s. 1–36,

Nedtegnelser om Fayes reise til Raabyggelaget 1836.

Universitetsbiblioteket i Trondheim (UBIT)

A-0277, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, 1, IIIa, korrespondanse, L0027/101: Chr. Lange til direksjonen for Det kongelige norske Videnskabers Selskab, 20. oktober 1843.

Trykte kilder

- Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie: Første Bind.* Christiania 1833.
- Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie: Tredje Bind.* Christiania 1835.
- Schwach, Conrad Nicolai 2008: *Erindringer af mit Liv indtil ankomsten til Throndhjem nedskrevne i Aaret 1848.* KA forlag.
- Smith, Axel 1860: «Om Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Museum». *Inbydelsesskrift til Hovedexamen ved Arendals Middel- og Realskole i Juni og Juli 1860.* Arendal.
- Årsberetning for Arendals museum og *bibliothek for budgetaaret 1896–97.* Arendal 1898.
- Vestlandske Tidende* 1832.
- DN = *Diplomatarium Norvegicum*, bd. I–VII. Christiania 1847–1869.

Litteratur

- Andersen, Per Sveaas 1960: *Rudolf Keyser: embetsmann og historiker.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjorvatn, Øyvind 2001: «Seminarister uteksaminert fra Holt 1840-1877». *Aust-Agder-Arv.*
- Bolling, Reidar 1939: «Kyrkja og kristenlivet.» *Byglands søge.* Bygland bygdesogenemnd.
- Brenna, Brita 2006: «Halvannen tekopp av kokosnøttskall.» *Agora* 03/2006 (vol. 24).
- Braadland, Jan Faye 2003: «Andreas Faye og det nasjonale gjennombrudd». *Aust-Agder-Arv.*
- Dahl, Ottar 1990: *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre.* 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Edvardsen, Erik Henning 2020: *Sagnsamleren og hans ambassadør – Andreas Faye og Peter Christen Asbjørnsen – folkloristikkens pionerer i Norge*, bd. 2. Juletræet. Asbjørnsenselskapets årsskrift nr. 13.
- Eriksen, Anne 2009: *Museum: En kulturhistorie.* Oslo: Pax Forlag.
- Ersdal, Reinert 1957: *Bakke kyrkje.* Flekkefjord: Agders trykkeri.
- Espelid, Knut L. 1996a: «Almenånd og virkelyst: Bergens Museums bibliotek 1825–1850». *Amor librorum nos unit. Universitetsbiblioteket i Bergen 1825–1996.* Bergen: Universitetsbiblioteket.
- Espelid, Knut L. 1996b: «Innhogg i samlingene». *Amor librorum nos unit. Universitetsbiblioteket i Bergen 1825–1996.* Bergen: Universitetsbiblioteket.
- Finne-Grønn, S.H. 1984: *Norges prokuratorer, sakførere og advokater 1660–1905*, bd. 3, d. 2. Oslo: Den norske advokatforening.
- Gjerløw, Lilli 1959: «Aust-Agder-Arkivets middelalderlige håndskriftfragmenter». *Aust-Agder-Arv.*
- Gjertsen, Karl Ragnar & Masdalen, Kjell-Olav 2007: «Aust-Agder kulturhistoriske senter. Arkiv, bibliotek og museum i 175 år.» *Agder historielags årsskrift* nr. 83. Agder historielag.
- Gaaskjenn, Telleiv T. 1954: *Holt kirke.* Holt menighetsråd.
- Hamran, Ulf 1982: «Bibliotekets lokaler i tider som svant.» *Biblioteket i Arendal: 150 år: 1832–1982.* Arendal: Arendal og Høys Bibliotek.
- Hareide, Jorunn 2015: *En folkeskole i havgapet: historien om skolen på Sandøya 1773–2015.* Tvedestrand: Bokbyen.

Haugland, Håkon 2020: *I sjøfartens tid: Arendal 1724–1900*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Herefoss, Hans 1988: *Herefoss bygdesoge, db.2: Bygda og folket*. Herefoss bygdesogenemnd.

Huitfeldt-Kaas, Henrik Jørgen 1896: «Om falske diplomer». *Sprøglig-historiske studier tilegnede professor C.R. Unger*. Kristiania. 1896.

Huitfeldt-Kaas, Henrik Jørgen 1904: «Nogle Erindringer om Professor P.A. Munch». *Historiske Skrifter tilegnede og overleverede Professor Dr. Ludvig Daae paa hans syttiende Fødselsdag den syvende December 1904*. Christiania.

Hylland, Ole Marius 2017: «Museenes samfunnsrolle – et kritisk perspektiv.» *Norsk museumstidsskrift* 02/2017 (vol. 3).

Håndbok for Riksarkivet. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1992.

Jansen, Olaf 1951: *Kristiansand lærerskole (stiftsseminar) gjennom 100 år*. Oslo: Olaf Norlis Forlag.

Jordåen, Runar 2014: *Wilhelm F. K. Christie – Presidenten*. Bergen: Fagbokforlaget.

Juhasz, Lajos 1977: «Universitetets og Riksarkivets diplomsamling». *Arkivposten. Internt meldingsblad for Arkivverket*.

Kjellehold, Gerhard 1963: *Kristiansand museum 1828–1963*. Universitetsforlaget.

Lilleholt, Halvor 1951: *Holt: en bygdebok. Tilføyelser og rettelser av den i 1940 utkomne bygdebok*. [s.n.].

Liltved, Tor 1982: «Omkring bibliotekets tilblivelse.» *Biblioteket i Arendal – 150 år – 1832–1982*. Arendal: Arendal og Høy Bibliotek.

Midbøe, Hans 1960: *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs historie 1760–1960*. Trondheim: De Kongelige Norske Videnskabers Selskab.

Oftedal, Johan Werner 19uu: *Af Musæets Brevmappe*. Arendal.

Olstrup, Janne Werner 2012: *Gjenstandskategorier som historieforteller – et perspektiv på et museums historie: Kristiansand museum*. Mastergrad i museologi, UiO.

Ovenstad, Olai 1949: *Militerbiografier. Den norske hærs officerer. Fra 18. jan. 1628 til 17. mai 1814*, bd. 2. Norsk slektshistorisk forening.

Richter, J. 1910: *Utsigt over Det kongelige norske Videnskabers Selskabs historie 1760–1910*. Trondheim: Adresseavisens bogtrykkeri.

Rørvik, Marit Irene 1976: *Arendal komm. bibliotek 1832 – 1. juli 1974*. Hovedoppgave ved statens bibliotekskole, Oslo.

Svendsen, Åsmund 2017: *Arkivet. En beretning om det norske riksarkivet 1817–2017*. Oslo: Riksarkivet.

Ugland, Albert 1934: *Et folkemuseum for Arendal by og Aust-Agder fylke*. Arendal: Arendals Museum.

Vevstad, Andreas 1990: «Aust-Agder-Arkivet – fra idé til virkelighet.» *Aust-Agder-Arv*.

Vevstad, Jens 1931: *Aust-Agder Landbruksselskap gjennom 100 år*. Aust-Agder landbruksselskap: Arendal.

von Achen, Henrik 2010: «'At lære nøiere at kjende en eller anden af de Skatte, som Klipperne, Jorden eller Havet indeslutte.' W.F.K. Christie og Bergen Museums unge år.» *Årbok for Bergen Museum*, 15.

Wiesener, Anton Mohr 1925: «Biblioteket.» *Bergens museum 1925*. Bergen: Bergens museum.

Aamlid, Per 1981: *Arendal gymnas: 1881–1981*. Arendal: P.M. Danielsen.

Aanby, Anne Tone 2014: *Flosta bygdebok II: Gårder, bruk og beboere*, bd. 1. Flosta Historielag.